DANSKE MUSEER

1990

1

Skal vi bytte?

Igennem alle de år, hvor museumsuddannelser og Museumshøjskole har været drøftet, har tanken om fælles nordiske kurser også været med.

For nyligt blev emnet debatteret på et nordisk møde i Lillehammer. Det norske Statens Museumsråd havde inviteret repræsentanter fra de nordiske museumsorganisationer og efteruddannelsesinstitutioner til en konference om museernes efteruddannelser i Norden.

Skal vi have et *Nordisk Museologisk Akademi,* blev der spurgt i oplægget?

Det var der nu langt fra enighed om, at vi skal have.

Derimod var der stor enighed om, at der vil være god grund til at gå i gang med at arrangere fælles nordiske efteruddannelser. Den danske delegation fremførte som en fælles mening, at de nordiske kurser skal være en overbygning, noget ekstra, som kan føje en ny dimension til det ellers eksisterende kursustilbud. En del kursustyper ville få et »løft«, hvis de skulle spille op overfor et større marked end det snævre nationale.

Det vil være lettere at skaffe økonomi til spændende foredragsholdere fra fjerne lande, hvis man kan gå sammen om det. Og der vil være flere museumsmedarbejdere med interesse for sagen til at tage del i drøftelserne.

Men i virkeligheden må den væsentligste begrundelse for at lave fællesnordiske kurser være, at *vi skal udnytte de muligheder, som ligger i at lære gennem samvær med kolleger fra de nordiske lande.* Vi har en god tradition for nordisk samarbejde, selv om det måske er glemt lidt i disse EF-tider. En nem og indlysende måde at komme i gang med samarbejdet på, vil simpelthen være at åbne vore kurser i de nordiske lande for kolleger fra andre nordiske lande. Det burde der ikke være de store ben i at få arrangeret, men der kunne naturligvis være behov for rejsetilskud.

Det ville også være en god idé at skaffe mulighed for udveksling de nordiske lande imellem.

Simpelthen bytte job i en periode med en kollega fra et andet museum i Norden. Eller måske endnu bedre: Skiftes til at være på »besøgsjob« hos hinanden.

Det ville vi kunne lære meget af. Ikke bare museumsfagligt, men så sandelig også menneskeligt og alment kulturelt!

Det vi skal nå frem til er ikke et strategisk anbragt hus (i Bohus län!), som så skal være rammen om en fremtidig nordisk fælles museumsuddannelse.

Men det ekstra eventyr, at et fremtidigt kursus måske finder sted i Tromsø, Rovaniemi, Reikjavik eller Kalmar med alt hvad det betyder for ny inspiration og opladning af sindet – udover ny museologisk erkendelse – det er værd at slå et slag for!

Museumshøjskolen vil gerne lege med og vil snarest belejligt gå i gang med at føje den nordiske dimension til aktiviteten.

Det vil betyde, at vi forhåbentlig snart kan hilse nordiske kolleger velkommen på vore kurser.

Og at vi tilsvarende snart vil kunne tilbyde mulighed for deltagelse i kurser i de andre nordiske lande.

Ole Strandgaard, forstander for Museumshøjskolen

Mennesket og naturen

I foråret 1989 tog Forhistorisk Arkæologi, Moesgård, initiativ til et nyt forskningsprojekt – »Limfjordsprojektet«. Målsætningen er udforskning af mennesket og naturen ved studier over variation og enhed omkring Limfjorden igennem tiden, set i et human- og naturvidenskabeligt perspektiv

Af Søren H. Andersen, Århus Universitet

Hensigten er at etablere et tværfagligt og tværinstitutionelt forskningsmiljø omkring Limfjorden; et forum for debat og orientering om projekter og ideer.
Der er altså ikke tale om ét stort forskningsprojekt til undersøgelse af Limfjordens samlede kultur- og naturhistorie igennem tiden. Tværtimod, Limfjordsprojektet skal fungere som et fagligt forum, hvor interesserede personer, museer og andre forsknings-institutioner og universitetsinstitutter mødes og samarbejder om ét eller flere projekter. Initiativet er således en formel ramme om koordinerede, men selvstændige projekter med fælles overordnet målsætning. Der er derfor ikke tale om, at komiteen skal antage og/eller godkende enkeltprojekter.
Til fremme af dette initiativ blev nedsat en komité med repræsentanter for museerne ved Limfjorden, universitetsinstitutter og DGU, repræsenterende følgende fag: Arkæologi, historie, etnologi, geologi og biologi.

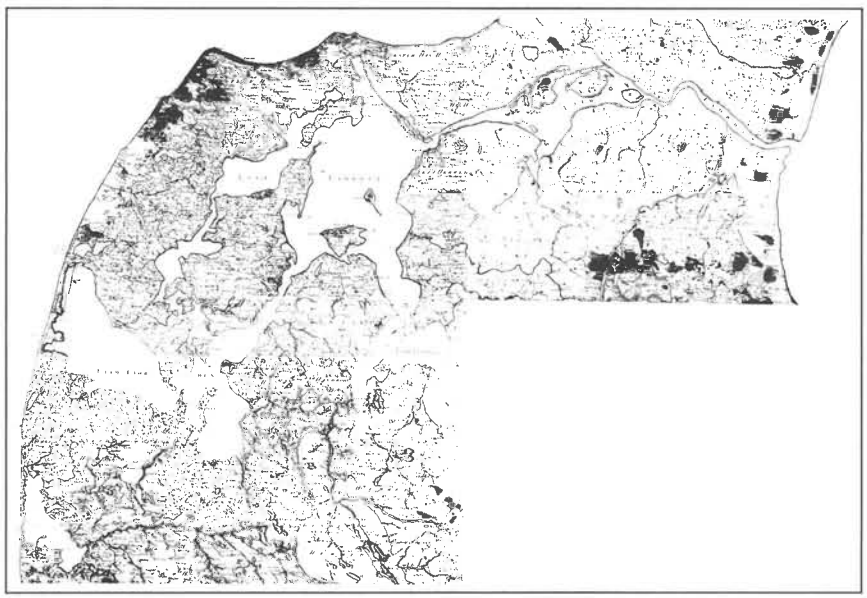

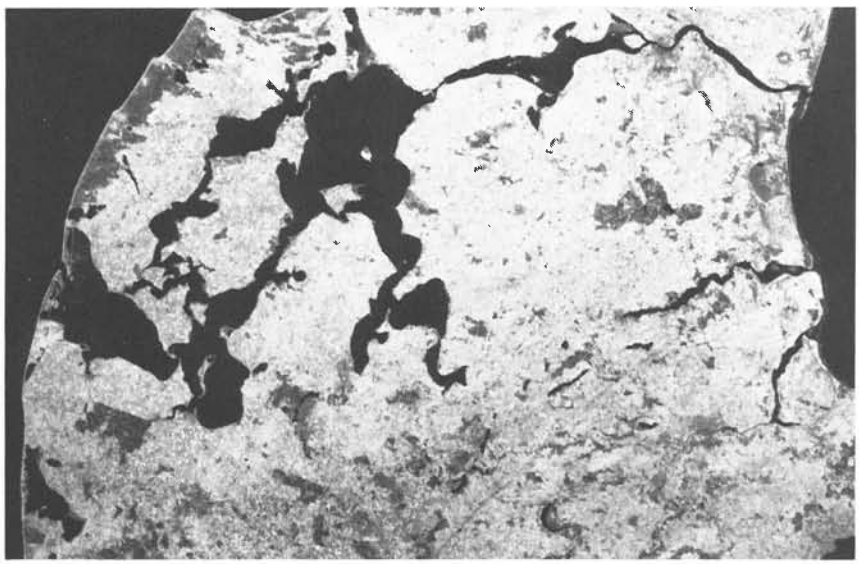

Fjorden taget fra 705 km's højde (satellitoptagelse).

Videnskabernes Selskabs kort – kontrasten er sigende og interessant.

Limfjordsprojektet kan imidlertid godt stå for egne forskningstiltag, der ikke umiddelbart er en del af et enkeltprojekt, men hvor undersøgelsen skønnes at være af væsentlig betydning for enkeltprojekter. Limfjordsprojektet skal endvidere ved sin eksistens og sin koordinerende funktion være medvirkende til at skaffe opmærksomhed om og kanalisere midler til enkeltundersøgelser. Samtidig skal der arbejdes for en aktiv publikationsvirksomhed – et aspekt, der tillægges megen vægt; bl.a. ved at fremme publikationsaktiviteten i enkeltprojekterne og ved at organisere publikationer med bidrag, der stammer fra en flerhed af projekter.

En tidsramme på 3-5 år skønnes at være relevant for gennemførelsen af målsætningen.

Samspillet mellem natur og kultur

At netop Limfjordsegnen er udvalgt som forskningsobjekt er ikke tilfældigt. Næppe mange andre landsdele er så miljømæssigt differentierede og har gennemløbet så store ændringer fra istid til nutid som Limfjorden. Egnen karakteriseres tillige af et omfattende og varieret kildemateriale dækkende historisk og forhistorisk tid med rige muligheder for at udforske samspillet mellem kultur og natur. For studiet af mennesket i naturen er den tværvidenskabelige indfaldsvinkel væsentlig, og det har derfor været magtpåliggende at få integreret så mange forskellige fagområder som muligt.

Hvilke emner kan da komme på tale? I teorien alle, men den endelige udformning må være betinget af mulighederne i Limfjordsområdet, og udgangspunktet må derfor være det, der især karakteriserer egnen, nemlig

- vand, som til tider er brakt, til tider salt,
- vand, som i visse perioder er en fjord i andre et sund mellem Kattegat og Vesterhavet/Skagerrak,
- vand, som er omgivet af land, der er topografisk og geologisk afvekslende med store forskelle mellem øst og vest. Den smalle fjord i øst

Limfjordens eget varierende natur har åbnet muligheder og sat begrænsninger for den menneskelige aktivitet gennem årtusinder. Som f.eks. her i 1930ernes begyndelse hvor kysten ved Sillerslevøre blev udnyttet til anker- og landingsplads af de lokale fiskere. Foto i Limfjordsmuseet.

med bakkeformationer og i vest den brede, lagunefyldte fjord.

Forholdet mellem vand og land har derfor væsentlig betydning for belysning af områdets kulturhistorie; eksemplificeret ved menneskets erhvervsmæssige udnyttelse af fjorden, dens brug som samfærdsels- og kommunikationsvej, samt endelig råstofudnyttelsen.

Erhverv og bebyggelse

Det erhvervsmæssige aspekt centrerer sig naturligvis væsentligst om fiskeriet og forholdet mellem dette og andre erhverv. At beskæftige sig med Limfjordsegnens økonomi er imidlertid ikke kun et spørgsmål om kortlægning af ressourcer. Det kræver tillige en bred forståelse af de aktuelle samfund. Relevante spørgsmål er således, hvordan man har udvalgt og evnet at udnytte de naturgivne ressourcer. Dette betyder, at samfundenes teknologi, organisation og idégrundlag også må indgå i undersøgelserne.

I spørgsmålet om Limfjorden som samfærdsels- og kommunikationsvej åbner der sig et væld af muligheder for enkeltprojekter, spændende over såvel fortid som nutid, og det er undersøgelser der let kan sammenbygges med projekter om råstofudnyttelsen langs fjorden.

Som eksempler på delprojekter kan nævnes:

1. Ændringer i erhvervsmønstre ved overgangen fra ældre til yngre stenalder.
   Her kunne en kvartærzoolog bidrage med arkæozoologiske analyser af faunamateriale fra udgravninger, og dermed belyse ressourceudnyttelsesskift. Botanikeres og biologers analyser kunne ligeledes medvirke til forståelsen af disse ændringer. I dette tilfælde kunne mindst tre-fire fag samarbejde om et overordnet projekt, og tilsvarende forholder det sig med de følgende emner.
2. Råstofudvinding og handel med flint i yngre jernalder.
3. Yngre jernalder ved Limfjorden. Bebyggelsens særlige karakter set på baggrund af nord-syd og øst-vest forbindelser samt Limfjorden som passagevej mellem Kattegat og Skagerrak.
4. Nutidens svigtende erhvervsfiskeri set på baggrund af forholdet mellem den konkurrencemæssigt betingede effektivisering af fiskeriet og forureningen.
5. Fjorden som rekreativt område. Overgangen fra produktionsfjord til rekreativ fjord og de deri involverede livsformskonflikter.
6. Limfjordssøfartens sidste år. Et uddøende erhvervs strategier for overlevelse eksemplificeret ved »Limfjordskippernes sammenslutning«.
7. Havniveauændringer i holocæn i Limfjordsområdet.
8. Udnyttelsen af de varierende lerforekomster langs Limfjorden (teglværker, keramik etc.).

De opregnede projekter integrerer selvsagt mange forskellige forskningsmiljøer. På baggrund af den alsidige interesse, der hidtil har været for udforskningen af Limfjordsområdet og de mange museer med en faglig bred medarbejderstab, synes der da også her at være særlig gode muligheder for at belyse det komplekse samspil mellem mennesket og naturen.

I relation til målsætningen arrangeres der 2-3 gange om året seminarer for alle interesserede. Temaet for disse seminarer er vekslende; spændende fra almen orientering om forskningsprojekter til centrale emner som forholdet mellem land og hav, bydannelse, fiskeriet i forhistorisk og historisk tid m.m.

Foreløbig er der afholdt 1 seminar, og det næste er planlagt til begyndelsen af marts. □

Sekretariatets adresse:
Limfjordsprojektet
Forhistorisk Arkæologi
Moesgård, DK - 8270 Højbjerg

Som ringe i vandet – eller en enlig svale?

I Århus Amts Museumsråd har vi nu i to år haft den ordning, at ledere og medarbejdere ved amtets museer samt bestyrelsesmedlemmer ved samme er blevet udstyret med et identitetskort, som ved fremvisning ved amtets museer gav gratis adgang til museerne.

Ordningens formål var at fremme gensidige museumsbesøg og derved eventuelt at få inspiration og idéer til bedre udstillingsteknik m.m.

Jeg har præsenteret mit identitetskort, når der var lejlighed til det, også udenfor Århus amt, naturligvis med vekslende held, men man har dog alle steder, hvor jeg har fortalt om ordningen, fundet, at det var en god ordning.

Var det ikke en idé at gøre ordningen landsomfattende?

Hvis idéen fanger landet over, kunne DANSKE MUSEER eventuelt meddele, når dette eller hint amt havde tilsluttet sig ordningen.

Jørgens Staunskjær
bestyrelsesformand Djurslands Museum/Dansk Fiskerimuseum.

Hvad skal det koste?

Om museumslov og brugerbetaling

Af Lars M. Banke, Statens Museumsnævns sekretariat

Hensigten med de nedenstående betragtninger er at tilvejebringe et grundlag for en debat om museernes muligheder for at gå ind i brugerbetalingsordninger. Om en sådan udvikling er nødvendig eller ønskelig, er der ikke taget stilling til i denne artikel. Man må kun konstatere, at museumsloven i sig selv ikke siger meget om dette spørgsmål. Det er således i høj grad op til museerne selv at tage stilling til – og sætte grænser for – hvad man vil

Allerførst vil jeg gerne understrege, at dette indlæg i debatten om museernes holdning til brugerbetaling og selvfinansiering m.v. *ikke* handler om, hvad der er *museumspolitisk* fornuftigt, dvs. om det er en god ide at tage penge for museernes ydelser eller ej. Det er et helt andet spørgsmål, som jeg håber museerne selv vil tage op. Mit indlæg i debatten er derimod tænkt som (en del af) *grundlaget* for en sådan mere principiel museumspolitisk/-etisk stillingtagen til spørgsmålet.

Der er næsten lige så mange holdninger til spørgsmålene om åbningstider og entreafgift, som der er museer.

Fra den ene yderlighed ...
Foto: Brian Kristensen.

Udgangspunktet for museernes virksomhed er selvfølgelig museumsloven. Hvad siger den om det her spørgsmål?
Desværre ikke ret meget.
Der er så principielt to muligheder, når et forhold ikke er nævnt eksplicit i en lovtekst:
Den ene mulighed er »den svenske metode«: Det der ikke ifølge loven er *tilladt,* er *forbudt.*
Den anden mulighed er den mere almindelige opfattelse, nemlig at det der ikke eksplicit er *forbudt,* er *tilladt.*
Det er vel den sidste opfattelse, som er dominerende i dansk lovgivning.
Det er i hvert fald i vores interesse at beslutte, at sådan er det også vedrørende fortolkninger af museumsloven.

Endelig er det nødvendigt indledningsvis at gøre opmærksom på, at museumsloven kun gælder for de statslige og statsstøttede museer under Kulturministeriet, og altså ikke for museer under andre ministerier, f.eks. universitetsmuseerne.

Entreproblematikken

Spørgsmålet om betaling er kun nævnt et enkelt sted i museumsloven – og endda på en lidt bagvendt måde, nemlig at skoleelever, der besøger museet som led i undervisningen, skal have vederlagsfri adgang.
Det vil med andre ord sige, at det er i orden at opkræve betaling for *andre* besøgende.

... til den anden.
Foto: Brian Kristensen.

Afgrænsningen af hvad der skal forstås ved »skoleelever« fremgår af museumsbekendtgørelsen, som uddyber museumsloven ved at definere skoleelever som »elever i grund- og gymnasieskolen, HF-elever, EFG-elever samt elever i efterskoler«. Samtidig fremgår det af bekendtgørelsen (paragraf 6), at museet kan kræve, at sådanne besøg anmeldes forud, og at de begrænses til en nærmere fastsat del af museets åbningstid.
I øvrigt er det værd at notere sig, at bestemmelsen om at skoleelever der besøger museet som led i undervisningen skal gratis ind, er en såkaldt *minimumsbestemmelse,* som ikke udelukker at det enkelte museum kan beslutte, at også andre uddannelsessøgende skal gratis ind, f.eks. universitetsstuderende eller højskoleelever.

Man kan ikke »udhule« bestemmelsen om skoleelevers gratis adgang ved f.eks. at kræve, at der gøres brug af (betalt) omvisning. Man kan heller ikke *kræve,* at der er en lærer med, selvom det naturligvis er det mest almindelige. Eller fastsætte en så lille del af museets åbningstid til formålet, at bestemmelsen bliver illusorisk. Også i denne sag kommer man langt med sund fornuft.

Om museernes opgaver

Inden vi går videre med at se på, hvordan man så har mulighed for (lovligt) at skaffe sig penge ved indførelse af forskellige former for betalingsordninger, vil jeg gerne pege på en anden vigtig forudsætning for diskussionen, nemlig museumslovens paragraf 2 (om museernes opgaver):

Museerne har (bl.a.) til opgave:

- at gøre samlingerne tilgængelige for offentligheden
- at stille samlingerne til rådighed for forskningen og udbrede kendskabet til forskningens resultater.

Men der siges altså ikke noget om, at det ikke kan ske *mod betaling.* På den anden side er det klart, at man kan sætte betalingen så højt, at man reelt hindrer offentligheden – bredt defineret – i at få adgang til samlingerne. Det samme kunne man i øvrigt også hævde, hvis åbningstiden blev reduceret til et meget lille timetal. Rækkevidden af museumslovens paragraf 2 er egentlig aldrig blevet rigtig diskuteret. Jeg håber at kunne vende tilbage til denne problemstilling i en senere artikel.
I forlængelse heraf vil jeg også henvise til bemærkningerne til museumslovens paragraf 2, som citerer ICOMs definition af et museum, nemlig at det er en *ikke-kommerciel* institution, som er åben for publikum og til tjeneste for samfundet.

Forretningsmæssig virksomhed og eksisterende betalingsordninger

Der eksisterer allerede på nuværende tidspunkt en lang række ordninger, hvor museerne opkræver en form for brugerbetaling – ud over evt. opkrævning af entreafgift – nemlig betaling for omvisninger, kiosk- og cafeteriavirksomhed, forlagsvirksomhed, museumsbutikker m.v.
Det er mig bekendt aldrig nogen, der har stillet spørgsmålstegn ved det rimelige i, at museerne tjener penge på de nævnte mere forretningsmæssige områder eller tager sig betalt for særskilte omvisninger.
Vedrørende museumsbutikker skal det bemærkes, at der ikke er noget i lovgivningen, der forhindrer museet i at udnytte genstandene kommercielt, eksempelvis ved salg af kopier (ikke originaler!) eller ved salg af kopirettigheder til 3. person.
De amerikanske museer – især kunstmuseerne – er gået meget langt på dette område og omsætningen i museumsbutikkerne giver et stort bidrag til den samlede finansiering af museerne. Det skal dog for god ordens skyld understreges, at der er tale om store museer med høje besøgstal – og at der i vidt omfang på god amerikansk vis anvendes frivillig (ikke lønnet) arbejdskraft.
I forlængelse heraf er der grund til at henlede opmærksomheden på det ændrede grundlag for beregning af statstilskud, som fremgår af den nye museumslov. Tidligere var det sådan, at et evt. overskud på de ikke-tilskudsberettigede konti i visse tilfælde kunne medføre et reduceret statstilskud for det pågældende regnskabsår. Sådan er det ikke længere, idet statstilskuddet nu beregnes *uafhængigt* af museets evt. egenindtægter. Det vil med andre ord sige, at man ikke længere bliver »straffet« for at tjene penge til sin museale virksomhed.
Vedrørende den kommercielle udnyttelse af museumsgenstandene skal man dog også være opmærksom på ophavsretlovgivningen. Problemstillingen er især relevant for kunstmuseerne – ikke mindst dem der samler på nyere kunst.
Det er jo museerne, der har den fysiske ejendomsret til deres samlinger, men ejendomsret er *ikke* det samme som ophavsret. Fordi man ejer et kunstværk har man ikke automatisk ret til f.eks. at benytte dette i forbindelse med produktion af postkort eller plakater.
I forlængelse heraf kan det oplyses, at nævnet har givet tilskud til udarbejdelse af en vejledning om ophavsret og fotoret for museer og billedsamlinger, som snart vil foreligge og blive udsendt som en del af »Håndbog i museumsadministration«. Initiativet til udarbejdelse af den nævnte vejledning kommer i øvrigt fra Landsforeningen til bevaring af fotografier og film.

Betaling for fotografier og dias m.v.

Betaling for fotografier og lignende er ligeledes – i relation til museumsloven – et ureguleret område og konsekvenser er naturligvis, at museerne har en meget uensartet praksis. Det kan således konstateres, at praksis spænder fra gratis udlevering over dækning af omkostninger i form af materialer m.v. – samt evt. et ekspeditionsgebyr – til salg med fortjeneste eller overhead – eller hvad man nu vælger at kalde det. Tendensen er vel, at jo mere kommerciel anmodningen er, jo højere betaling. Dvs. det er gratis, hvis kollegaen på nabomuseet beder om et aftryk og dyrt, hvis et pengestærkt forlag eller reklamebureau anmoder om et foto.
I den forbindelse kan det være nødvendigt igen at erindre om museumslovens paragraf 2 – at stille samlingerne til rådighed for offentligheden – som principielt også omfatter reklamebureauer. Man kan ikke nægte at udlevere eksempelvis et foto med henvisning til, at vedkommende vil udnytte det kommercielt. Men man kan – med udgangspunkt i ejendomsretten og under skyldig hensyntagen til den ovennævnte paragraf 2 – fastsætte *betingelserne* for en sådan udnyttelse, herunder krav om betaling.

Nationalmuseets handlingsplan

Til sidst et par ord om Nationalmuseets oplæg til handlingsplan. Museets ledelse har – på grund af de fortsat nedskårne bevillinger – foranstaltet udarbejdelse af et oplæg til en handlingsplan med perspektiverne for museets virksomhed 1990-1995. Det er ikke stedet her at kommentere denne plan i detaljer, men et enkelt afsnit er interessant i nærværende sammenhæng, nemlig afsnittet om mulighederne for forøgelse af indtægterne ved indførelse af forskellige betalingsordninger.
Nationalmuseet konstaterer indledningsvis i oplægget, at det ikke er kutyme at tage penge for de tjenesteydelser, man på museet yder andre offentlige og private institutioner, fagfæller og interesserede i det hele taget.
Derefter gennemgås forskellige muligheder, især tre af forslagene er interessante for den problemstilling, som vi her beskæftiger os med:

FAKTURA FAKTURA FAKTURA

1) Bygningshistorisk konsulentvirksomhed
Nationalmuseet konstaterer, at museet i årenes løb har udført et ikke-ubetydeligt konsulentarbejde for private og offentlige myndigheder i forbindelse med restaurering af gamle bygninger. Under henvisning til de meget store beløb, som ejerne af de gamle bygninger i øvrigt anvender til selve restaureringen, virker det ifølge Nationalmuseet »helt urimeligt«, at museet udfører dette konsulentarbejde gratis.
Det kan museet måske have ret i, men det er næppe en vej der er farbar for mange af de mindre lokalmuseer, hvor f.eks. de kommunale tilskudsgivere vil have svært ved at acceptere at blive afkrævet betaling for det stedlige museums bistand i forbindelse med bygningsbevaringsarbejdet. Men det kan være et spørgsmål, om bistanden som service skal leveres gratis til private.

2) Omkostningsdækning ved forespørgsler
I forlængelse af den praksis vedrørende salg af fotografier m.v., som der er redegjort for ovenfor, forestiller Nationalmuseet sig, at der også opkræves betaling ved forespørgsler, der kræver »større undersøgelsesvirksomhed og især i de tilfælde, hvor forespørgslen sker i forretningsøjemed (f.eks. fra et filmselskab eller lignende)«.
Som det er fremgået af gennemgangen af de relevante bestemmelser i museumsloven, er det ikke et lovkrav, at samlingerne eller medarbejdernes ekspertise stilles *gratis* til offentlighedens rådighed.

3) Betaling for udlån af museumsgenstande
Dette forslag er nok det mest kontroversielle af de forslag til forøgelse af museets indtægter, der diskuteres i oplægget. Det fremgår således af oplægget, at »der er en balance i tingene, som ikke bør forrykkes«, idet såvel Nationalmuseets udlån af genstande som indlån af genstande fra andre museer til egne udstillinger i dag sker uden betaling for det dermed forbundne arbejde. Alligevel bør det efter museets opfattelse overvejes at opkræve et beløb, der kan dække »alle de omkostninger, der er forbundet med udlån«.

Dette forslag kan – hvis det realiseres – få meget alvorlige konsekvenser for udvekslingen af genstande mellem Nationalmuseet og de øvrige museer, idet andre museer jo vil blive tvunget til selv at indføre betalingsordninger i forbindelse med udlån, hvis den ovennævnte balance ikke skal forrykkes. Samtidig kan man frygte, at krav om omkostningsdækning breder sig til andre former for samarbejde mellem museerne, hvad der vil få uoverskuelige konsekvenser. Og flere penge til museumsdrift bliver der jo ikke af sådanne ordninger, kun øget administration. Men måske mener Nationalmuseet, at de vil få et netto-*overskud* på denne virksomhed?
For god ordens skyld skal der gøres opmærksom på, at der indtil videre kun er tale om et *oplæg* fra Nationalmuseets side, men bolden er altså givet op til en kommercialisering af samarbejdet mellem museerne. Andre museer er også gået i gang med at prissætte visse af deres tjenesteydelser, men uden dog at gå så vidt, som Nationalmuseet har planer om. For eksempel er Esbjerg Museum begyndt at opkræve leje for udlån af lokaler (til andre end nært beslægtede institutioner), for udlån af genstande (hvis der ikke er tale om statslige eller statstøttede museer) og for udlån af udstillingsmateriel og undersøgelsesudstyr. Der er dog tale om relativt små beløb.
Artiklen er et resume af et foredrag forfatteren holdt på Foreningen af Danske Naturvidenskabelige Museers årsmøde. (red.). □

Meddelelse fra museumshøjskolen

Museumshøjskolen har nu set på de indkomne tilbagemeldinger på det udsendte spørgeskema, og er i gang med fordelingen af de enkelte hold på sommer- og efterårskursus.
Sommerkursus afholdes den 14.-18. maj på Ungdomshøjskolen ved Ribe i Vester Vedsted.
Efterårskursus afholdes den 1.-5. oktober på Holstebro Højskole.
Kursuskatalog med tilmeldingsskema vil blive udsendt midt i marts måned.

Efterlysning

Oplysninger om »Skrivekuglen« og dens opfinder R. Malling Hansen.
»Skrivekuglen« var verdens første skrivemaskine, opfundet i 1870 af præsten Rasmus Malling Hansen (1835-1890). Hvis De i Deres samlinger har eksemplarer af skrivekuglen, eller oplysninger om Malling Hansen, kontakt venligst undertegnede »computerhistoriker« og journalist Christian Barnholdt på telefon 45 76 54 02. Anemonevej 4, 2970 Hørsholm,

Arkæologi på vågeblus

Fortsat debat om dansk arkæologis arbejdsvilkår

Af Steen W. Andersen, Haderslev Museum

I sidste nummer af DANSKE MUSEER tog Karen Løkkegaard Poulsen hul på en vigtig debat om, hvordan vi forvalter de midler, staten – i henhold til Museumslovens prg. 26 – hvert år stiller til rådighed for arkæologiske undersøgelser

Det drejer sig om de såkaldte nødudgravninger, der under Rigsantikvarens ansvarsområde foretages, når der i forbindelse med byggeri, grusgravning eller andet jordarbejde ødelægges fortidsminder.
Under indtryk af de meget små bevillinger, som via Rigsantikvaren tildeles museerne til at udføre denne opgave, gør KLP opmærksom på de ringe muligheder, der i det daglige er for at skabe en helhed i arbejdet og for at rette op på den skævhed, der fra ældre tid har været mellem den arkæologiske forskningsindsats i hhv. Vest- og Østdanmark. I den forbindelse foreslås det, at arkæologiske undersøgelser i Østdanmark fremover får en positiv særbehandling.
Det billede, vi i dag har af fortidens Danmark er – i hvert fald for nogle oldtidsperioders vedkommende – meget præget af jyske fund, og set i det lys kan KLP's forslag synes ganske rimeligt. Men også en række andre problemstillinger kunne have brug for en sådan særbehandling. I forbindelse med nødudgravningerne foretages der i dag alt for få naturvidenskabelige undersøgelser, hvorved vigtige oplysninger om oldtidens naturforhold og om samspillet mellem natur og mennesker går tabt. Man kunne også nævne undersøgelser af middelalderens landbebyggelse, som i dag er et utroligt forsømt område, eller hvad med de tusindvis af gravhøje, der ligger i dyrket mark. Landbrugets kraftige mekanisering gennem de sidste 30 år har betydet, at en stor del af disse helt er pløjet væk, og i løbet af de næste 20 år vil antagelig de sidste forsvinde. Også her kunne det derfor være særdeles rimeligt at sætte ind med en ekstra indsats.

Manglende ressourcer

Hovedproblemet er, at det beløb, der på Rigsantikvarens budget er sat af til nødudgravningerne er alt, alt for lille. Så længe der er et så katastrofalt misforhold mellem behov og bevillinger, som det i dag er tilfældet, vil enhver form for prioritering og særbehandling være mere eller mindre absurd.
Desværre er udsigterne til en forbedring ikke lyse. Rigsantikvarens bevillinger til nødudgravninger har siden 1986 ligget på mellem 3 og 3½ mill. om året, og der synes ikke at være tegn på, at beløbet vil blive forhøjet, snarere tværtimod. Størrelsen af beløbet vil jo til enhver tid være udtryk for en politisk prioritering, men der er absolut intet håb om forbedringer og ingen mulighed for at hindre den truende massedestruktion af et stort arkæologisk kildemateriale, hvis ikke landets øverste myndighed indenfor dette fagområde klart råber vagt i gevær. I sit svar til KLP skriver Det arkæologiske Nævns næstformand, Steen Hvass, ganske vist, at det ville gøre godt med en mill. ekstra, men i samme åndedrag skrives det lidt opgivende, at »man må gøre sig klart, at der aldrig vil være penge nok til at udgrave alt det, der findes, og som der skal tages stilling til i henhold til Museumslovens prg. 26«. Rigsantikvaren er derimod tilsyneladende af den opfattelse, at det hele går ganske tilfredsstillende. For nogle år siden var der et forslag fremme om at give udenlandske arkæologiske institutioner tilladelse til at foretage udgravninger her i landet for at lette presset på de hjemlige kasser, men det blev afvist af Rigsantikvaren, og iflg. bladet »Information og debat« (nr. 15, 1989) sagde Olaf Olsen til Århus Universitets årsfest sidste år, at »der i dag (er) en vagthavende ar-

kæolog for hver 500 kvadratkilometer. Det betyder at intet forsvinder«.
Hvad kan der så gøres? Det arkæologiske Nævn mener, at museerne skal være mere ydende og f.eks. selv betale for de indledende udgravninger, men det forekommer helt illusorisk i en tid, hvor de lokale bidrag til museerne i bedste fald stagnerer, og hvor statens bidrag til lokalmuseerne efter ikrafttrædelsen af den nye museumslov er klart vigende. Når der tilsyneladende ikke synes at være forståelse for, at området skal tilføres ressourcer udefra, er det fristende at spørge, om der ikke skulle være mulighed for gennem en omstrukturering at udnytte de eksisterende bevillinger bedre?

Omstrukturering?

I dag er Rigsantikvaren som bekendt øverste myndighed på dette område. Bistået af Det arkæologiske Nævn og Rigsantikvarens arkæologiske Sekretariat skal han samordne undersøgelsesvirksomheden i hele landet. Delvist parallelt hermed findes Statens Museumsnævn og Amtsmuseumsrådene, der har ansvar for at koordinere den samlede museumsvirksomhed, samt Nationalmuseet, som ligeledes har til opgave at skabe overblik og udfylde de huller, hvor lokalmuseerne ikke slår til. En sag om en arkæologisk udgravning kan således foruden de stedlige planlægningsmyndigheder involvere lokalmuseet, Rigsantikvarens arkæologiske Sekretariat, Det arkæologiske Nævn og Nationalmuseet. Og ofte selv om det drejer sig om beløb under 50.000 kr. Dette må kunne gøres enklere. F.eks. kunne man forestille sig en overførsel af de ressourcer, som Rigsantikvarens arkæologiske Sekretariat i dag råder over til Nationalmuseet, som med sine nye storafdelinger burde være skræddersyet til denne administration. Rigsantikvaren råder iflg. finanslovsforslaget for 1990 over en samlet bevilling på 6.390.000, hvoraf blot halvdelen (3,2 mill.) er afsat til undersøgelser som følge af Museumslovens prg. 26. Ved en sammenlægning burde der være en anselig rationaliseringsgevinst at hente, således at der kan afsættes et betydeligt større beløb til den fælles udgravningsvirksomhed.
En anden løsning ville være forlods at fordele de 6 mill. mellem Amtsmuseumsrådene, som jo i forvejen har samordnende funktioner. Den altovervejende del af det administrative arbejde i tilknytning til prg. 26 foregår allerede i lokalt regi; det gælder i særdeleshed de udgravningsopgaver, der betales af offentlige anlægsmyndigheder, men også i forbindelse med de bevillinger, der kommer fra Rigsantikvaren. En udbygget decentralisering vil ikke alene være en naturlig følge af den hidtidige praksis, men det vil også betyde afskaffelsen af fordyrende mellemled. Udlægningen af bevillingskompetencen behøver ikke nødvendigvis ske på bekostning af det faglige overblik. Som på alle andre museumsområder vil der kunne dannes kollegiale samarbejdsorganer (som f.eks. etnologernes »puljer«), hvori det vil være muligt både at skabe overblik og tilrettelægge en fælles strategi.
Måske findes der helt andre løsninger, men under alle omstændigheder er det yderst påkrævet at få en diskussion af, hvorvidt den nuværende struktur nu også er den rigtige. □

Mange gravhøje er i dag så udpløjede, at de ofte kun kan ses som svage forhøjninger i marken, eller som her: Et lyst område. Om få år vil de måske være helt væk.

NATURSKRÆK

Fantasirejse for voksne

I nummer 6, 1989 af DANSKE MUSEER berettede Leila Krogh om hvorledes Willumsens Museum i Frederikssund sender børn på fantasirejse i kunstværkerne.
Her beskrives de tilsvarende rejser for voksne der giver helt nye oplevelser, som er orienteret både mod værkerne og mod deltagernes eget liv og egen situation

Af Karen Kjær, Willumsens Museum

På J. F. Willumsens Museum har man flere gange ladet de voksne besøgende foretage fantasirejser i J. F. Willumsens kunstværker. Dette kan opfattes som endnu en vej til oplevelse af billedkunst. Metoden supplerer og uddyber den kunstoplevelse, der fås ved en sædvanlig betragtning og fordybelse.
I projektet fik de deltagende mulighed for at tilegne sig værkerne på to vidt forskellige måder. Først gik deltagerne rundt og orienterede sig i samlingen for at udvælge et enkelt værk, som skulle være mål for fantasirejsen. En særlig fordybelse i dette værk var en nødvendig forudsætning for en vellykket rejse.

Rejsen

Ved den egentlige start på fantasirejsen blev deltagerne – behageligt liggende på gulvet – vejledt i en afslapningsprocedure. Herefter skulle de opnå en bevidsthedstil-

J. F. Willumsen: Naturskræk. Efter stormen nr. 2. 1916. Olie og tempera på lærred. 194×169 cm. J. F. Willumsens Museum.

stand midt imellem søvn og vågen tilstand. På dette tidspunkt bliver de opfordret til at gå ind i det valgte kunstværk og opleve det indefra – på det ubevidste plan.
Øjets umiddelbare funktion bliver nu suspenderet, og en handling tager form. Den enkelte person bevæger sig rundt i værket og optræder sammen med dets skabte personer og elementer. Fantasirejsen erstatter ikke den objektive beskuen af kunstværkerne, men tilføjer helt subjektive tildragelser. Idet vi således bevæger os i kunstnerens univers, vækkes følelser med dybe mellemmenneskelige eksistenstemaer. Dialogen med kunstneren foregår på uhyre personlige betingelser, og derved fremstår to spor, dels kunstnerens, dels deltageren i fantasirejsen, som i endnu højere grad i en ubevidst tilstand inddrager sin egen eksistens.

Personlige valg

Allerede ved valget af kunstværk markeres private emner, dernæst fremstår rejsen som en yderligere uddybning af et personligt univers. En ung kvinde identificerede sig med en af pubertetspigerne i det store maleri »Badende børn på Skagens strand«. Selv om hun havde overstået puberteten, var hun i en anden stærk overgangsfase – en efter billedvalg at dømme, glad overgang. En moden kvinde valgte »Stenstatuen – ikke se, ikke høre, ikke ville« fra serien »Tizian døende«. Hun berettede: »I fantasirejsen oplever jeg at være netop så alene i forhold til: at se, høre og ikke ville, at dette er dybt personlige ting – at dette kun kan gøres alene i ensomhed: jeg oplevede også trods og hjælpeløshed – et ønske om at holde fast på *noget* – et eller andet, som tidligere har betydet meget, men som nu må forlades, fordi: tiden, tingene, livet gør det nødvendigt. Jeg oplevede også i et kort glimt en *stor* sorg og billedet

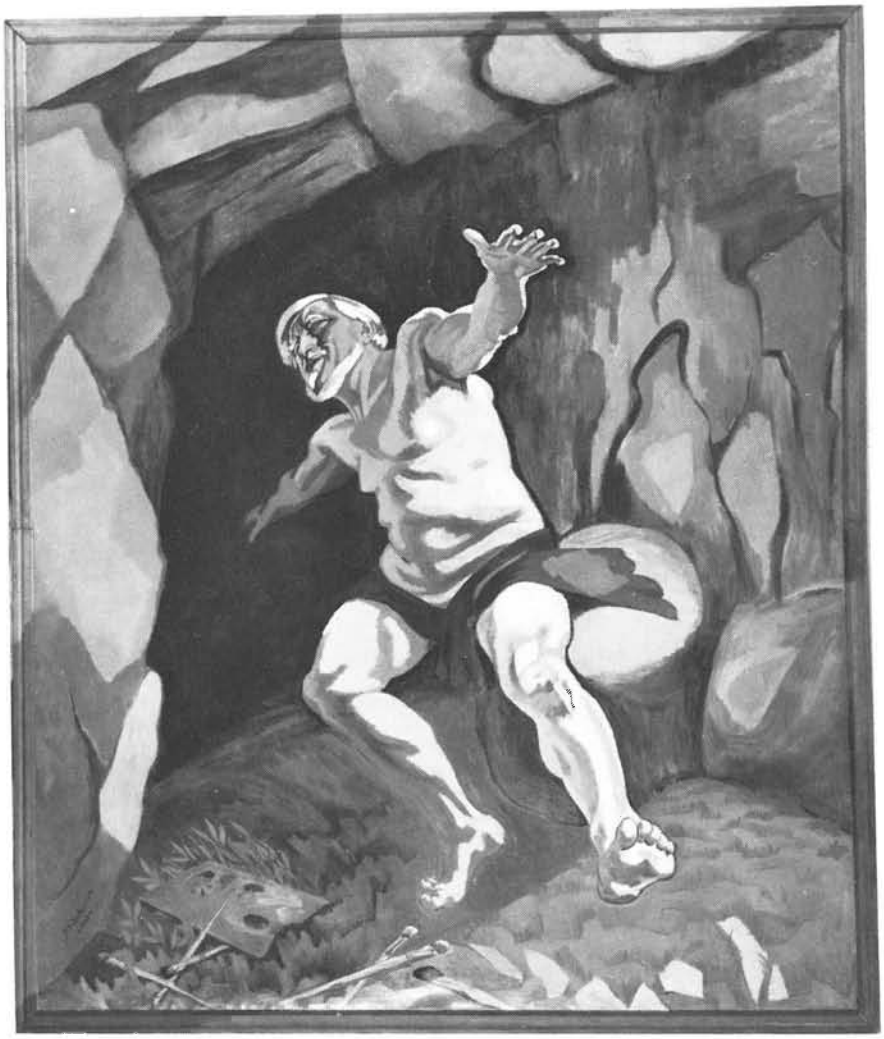

J. F. Willumsen: Tizian døende. Første billede af serien. Tizian døende. 1935. Olie på lærred. 300×250 cm. J. F. Willumsens Museum.

»Naturskræk. Efter stormen nr. 2« kom ind i hovedet på mig: fuld af angst, som når jeg har været ude for noget nærmest ubærligt, og jeg følte, at de to billeder på en eller anden måde hænger sammen«. Fælles for begge billeder, som den citerede kvinde oplevede i fantasirejsen, er at øjnene på de skildrede personer er skjulte. Det er for voldsomt og truende at se.
To andre deltagere havde også valgt billedet »Naturskræk. Efter stormen nr. 2«. De havde begge forskellige opfattelser af naturkræfterne, idet den ene følte, det kunne være omverdenens fordømmelse af de mennesker, som går ud over borgerskabets gængse normer. De brusende bølger nederst til venstre i billedet oplevede hun som en flok konforme mennesker, der ikke forstår og ikke accepterer kvindens livskamp, hvorved hun kommer til at stå helt alene med sine eksistentielle overvejelser og tiltag i livet. En situation, som Willumsen udmærket kendte. Den anden deltager var specielt berørt af det religiøse i billedet. Hun oplevede sollyset som et kors og var for første gang slået af de mange religiøse islæt, som hun først nu så i Willumsens værker.

Disse forskelligartede oplevelser af det samme billede tyder på, at vi i kunst oplever de temaer stærkest, som i forvejen er vækket i os.

Arketyper

Et andet forhold, der spiller ind, er at megen kunst udtrykkes i arketypiske billeder – f.eks. korset, solen, havet – eller i symboler, som de også kaldes. Arketyper er nedarvede forestillingsmuligheder, generationers erfaringer. Det er »urbilleder«, som vi alle kender til – til alle tider og i alle kulturer, og de udtrykker den fællesverden, vi deler med hinanden, og som vi bærer i os og kan meddele til hinanden i et utal af variationer.
Symboler er mangetydige. Det samme symbol kan tolkes på vidt forskellige måder, afhængig af hvem der oplever det. Desuden virker symboler helende på psyken, idet de oversætter – eller formidler – imellem to verdener, den bevidste og den ubevidste.
Konsekvensen af at arbejde med symboler, sådan som vi gør det i en fantasirejse på et kunstmuseum, er at vi ved den indsigt, dette arbejde medfører, udvikler os og samtidig får en rigere kunstoplevelse.
Ud over den personlige oplevelse, en fantasirejse kan formidle er der mulighed for deltagerne til at videre-bringe deres erfaringer til de øvrige medvirkende. Herved bliver den traditionelle formidlerrolle bredt ud, og flere personlige og sansede erfaringer bliver videregivet. Særlig en ekspressiv, symbolladet kunstner som J. F. Willumsen er velegnet til denne type kunsttilegnelse. □

Besøg fra Afrika

Af Maria Rytter, tidligere museumsinspektør v. Serowe Museum

Siden august 1989 har en opmærksom afrikansk kollega besøgt danske museer og kulturinstitutioner med det formål at videreuddanne sig. Scobie Lekhutile hedder han, er 29 år gammel og til daglig ansat som museumsassistent ved Serowe Museum (Khama III Memorial Museum) i Botswana

Dansk/norsk støttet museum

Serowe Museum er støttet af NORAD og Mellemfolkeligt Samvirke/DANIDA. Fra norsk side har man doneret alle nødvendige midler til opbygning af samlinger, udstillinger og bygninger, fra dansk side har man først og fremmest hjulpet med museumsinspektører, konservator og arkitekt.

Arkæologi er spændende

Om sine oplevelser i Danmark fortæller Scobie Lekhutile: »Jeg begyndte med at grave i Ribe. Det var interessant bl.a. fordi så mange mennesker kom hen til os for at udtrykke deres begejstring. »Det er så spændende«, var den mest almindelige kommentar. Og så skulle de bare vide, at arkæologer efter syv års uddannelse arbejder virkeligt hårdt. I ca. 75% af tiden graver de, nogen gange i regn eller sne. Tit under tidspres, fordi der skal graves inden et eller andet byggeri kan gå i gang.
Nok siger folk at det er spændende, men går man dem på klingen, så ved de ikke spor om arkæologi eller om forhistorie. Så jeg ved ikke hvad det er som gør det så spændende? Men her er en vigtig ende for arkæologer at gribe fat i. Kom ud til folk og populariser jeres resultater. Interessen er der allerede«.

Gaver til børnene

»Jeg har også været i et længere forløb på Esbjerg og Haderslev museer. Det fik jeg meget ud af. I Esbjerg holdt man ligefrem udstillingsmøder på engelsk for min skyld. Ellers er der mange ansatte, som ikke kan eller tør tale engelsk. Så kommunikerer vi med smil og fagter. Jeg har haft flere smukke oplevelser. Som f.eks. da rengøringsassistenten på et af museerne kom med tre afskedsgaver til mig. Én til min kone og én til hver af mine to små drenge. Hun kunne ikke engelsk, men vi havde haft kontakt og jeg havde vist hende billederne af min familie hjemme i Botswana. I begyndelsen savnede jeg dem så forfærdeligt, det er jo mit første ophold udenfor det afrikanske kontinent.

Ståltrådsbiler på museum

Jeg har ikke kun besøgt museer. Konserveringsanstalterne i Ølgod og Gram har givet mig værdifuld viden. Blot var det måske for kort tid jeg havde der. Det er en lang uddannelse at blive konservator, men jeg fik da nogle gode principper og bogtitler med mig hjem. I efterårsferien afholdt jeg et efterårsferiearrangement på Møntergården i Odense. Her stod udstillingen »Botswana - et folk uden kultur er et folk uden sjæl«, og jeg underviste børn i hvordan man laver ståltrådsbiler. Denne gang var det mig som lærte fra mig, og det var også en rar oplevelse.

Teaterskolen i Odense

Efter to måneder i Sønderjylland er jeg nu i Odense. Her har jeg besøgt Odense Teaters Elevskole hvor jeg i en uge fulgte de 1. års studerende. Jeg lærte at meditere og åbne sindet op for at spille teater. En ting som slog mig var, at al kultur i Danmark ser ud til at lide under nedskæringer og neglect fra samfundets side. Læreren Per Brahe fra skuespillerskolen fortalte mig, at han arbejdede på at styrke de unge elevers ego, så de kunne leve med at spille teater i et samfund, som ikke anser skuespil for nyttigt eller nødvendigt.

Børn i Danmark

Sammen med teatergruppen Gadesjakket fulgte jeg ugen efter, hvordan en gruppe skolebørn blev instrueret i at spille teater. Det drejede sig om en indiansk myte, som de skulle opføre for forældre og kammerater. Dér og på Møntergården oplevede jeg, hvor forskellige børn i Afrika og i Europa. De ser ud

Scobie Lekhutile

til at have svært ved at koncentrere sig, de farer omkring, samtidig hermed har de et stort behov for voksenkontakt og omsorg. Sådan er det ikke i Botswana, her kan børn sidde stille og lytte, og de ser ikke ud til at lide under manglende voksenkontakt, men er nemme at arbejde sammen med«.

Kunstakademiet

Årsagen til at Scobie også besøger teatergrupper er, at han igennem flere år har brugt teater som virkemiddel i sin undervisning ved Serowe Museum. Sidst skrev, instruerede og opførte han et maske- og mimestykke ved åbningen af sidste etape af Serowe Museum. De omkring 500 indbudte gæster var begejstrede. En anden evne han besidder og udnytter i sit arbejde er kunsten at tegne og male. Derfor er han i skrivende stund på en uges besøg på det Fynske Kunstakademi, hvor han følger undervisningen af 1.ste års eleverne.

Norge og Vesttyskland

Den sidste måneds tid Scobie opholder sig her, skal han en uge på Odense Bys Museer, en uge på Brandts Klædefabrik (hvor Grafisk Museum og Kunsthallen er værter). Han skal desuden en tur til Sjælland for at se Louisiana, dernæst en tur på Dansk Folkemindesamling (fordi indsamling af eventyr, myter og sange også er et af hans mange arbejdsområder) og måske som det sidste på Musikkonservatoriet, for at se hvorledes vi underviser i musik. I julen tager han til dr. Rainer Vossen ved Afrikainstituttet i Beyreuth. Denne lingvist har han arbejdet sammen med i Kalahari i Botswana siden 1983. Dernæst skal han til Norge, hvor NORAD er værter for en uges ophold ved museer i Oslo og i Tromsø. Det er penge fra Norges NORAD som har betalt hele hans studieophold i Danmark.

Film om hans oplevelser

Scobies ophold og oplevelser filmes af undertegnede og Hans Wessing. Vi laver en 16 minutter lang video til TV-FYN, hvor man i øvrigt allerede kender Scobie. I september 1989 sendte TV-FYN nemlig filmen »Et museum under Sydkorset«, som Hans Wessing og jeg optog i august 1989, og som handler om Scobie og åbningen af det endelige museumsprojekt i Serowe. Der er tale om at sammenarbejde de to film til en længere, som kommer til at handle om museer og kulturstøtte til den tredie verden, om nord-syd dialog og om den botswanske museumsmand Scobie Lekhutile. □

Postkasse efterlyses!

Hvor går man hen, når man har en udstilling på hjerte?

Janne Laursen, Københavns Amtsmuseumsråd

Sådan lød det tankevækkende spørgsmål, som afsluttede et kursusmodul på Københavns Universitet for licentiatstuderende i emnet forskningsformidling og udstillinger, hvor jeg underviste sammen med udstillingsarkitekt Inger Sorgenfrei.
Kursets deltagere havde vidt forskellig faglig baggrund, men var overvejende studerende fra de humanistiske fag. Her konfronteredes ikke alene forskellige faglige universer. Her konfronteredes to normalt adskilte sfærer på universitetet: Forskning og formidling med anden målgruppe end det eget videnskabelige miljø.
For det er da muligt Berlinmuren er faldet. Men der eksisterer fortsat en mur mellem forskning og formidling, som ikke er faldet endnu.
Netop i et sådant undervisningsforløb bliver det tydeligt, hvad der rør sig på begge sider af muren, og hvad der kan ske, når den begynder at falde.
Kodeordet til nedbrydning var temaudstillingen som udstillingstype. Den repræsenterede helt åbenlyst en helt anden måde at arbejde med vidensproduktion på, end kursisterne er vant til. Og hvad er de så vant til? De er jo netop vant til at bevæge sig i ofte små, isolerede faglige universer, hvor ganske bestemte arbejdsgange, hvor ganske bestemte typer af prioriteringer og meriteringsnormer også medfører ganske bestemte typer af forskningsresultater. Kursisternes forventninger til fænomenet forskningsformidling handlede også i høj grad om en direkte oversættelse af disse resultater.

Tegning af Herluf Bidstrup.

Temaudstillingen især aktiverer imidlertid et behov for viden, der enten går på tværs af de eksisterende faggrænser, eller også bevæger forskeren til at vende hjem igen til stoffet med nye spørgsmål, nye indfaldsvinkler. Det var kursusdeltagernes egen formulering, at en sådan udstilling jo også var en forskningsproces.
Kursusdeltagerne udpegede temaudstillingens åbenlyse invitation til tværfagligt samarbejde som en stor inspiration. Og deres hurtige udlægninger af de fælles muligheder repræsenteret bare i form af deltagernes egne vidensfelter, var et overvældende bevis for, at det tværfaglige samarbejde har meget at byde på, når det gives mulighed for at udfolde sig. Udstillingen som medie for en formidling fængede, men det gjorde opdagelsen af den ressource museerne besidder i kraft af samlingerne også. Især samlingerne, de konkrete genstande, tvinger andre typer af spørgsmål frem, end et rent abstrakt udgangspunkt, som var mange af kursisternes eneste erfaring. Hvad de ikke kunne få ud af de få genstande, de arbejdede med i øvelsesopgaven, det er snart ikke værd at nævne. Det var flot, inspirerende, nyt og anderledes. Men postkasse efterlyses stadig. Hvor går man hen, når man har en udstilling på hjerte, og måske i øvrigt befinder sig i det snart overbefolkede ingenmandsland omkring de etablerede institutioner?
Det var da ikke noget uinteressant spørgsmål, stillet af en gruppe unge, dynamiske forskere i disse tider, hvor der er så meget debat om en styrkelse af museernes forskning. Vi blev dem egentlig svar skyldige, og jeg lader hermed spørgsmålet gå videre til den øvrige museumsverden. □

Nederlands Textielmuseum i Tilburg

Af Ulla Thyrring, Herning Museum

I disse år bliver mange store, gamle industribygninger forladt, når virksomheder rationaliserer, fusionerer, flytter til mere tidssvarende bygninger og beliggenhed eller simpelthen lukker. Ofte har disse anlæg en væsentlig placering i bybilledet og har med deres karakterfulde, brugsbestemte industriarkitektur præget hele bydele. Når de bliver forladt, bliver de på grund af deres gode, centrale beliggenhed og store bygningsvolumen ofte gjort til genstand for spekulation, som kan resultere i, at de nedrives uden at der har været lejlighed til at tage stilling til deres bevaringsværdighed, eller at de ombygges på en måde, der helt forrykker opfattelsen af det tidligere anlæg. I bedste fald istandsættes bygningsanlægget til forskellige formål i en form, så at det stadig kan fortolkes som det, det engang var, en samlet produktionsenhed. Brandts Klædefabrik i Odense er et godt eksempel på medskabende istandsættelse og tidssvarende udnyttelse af et gammelt industrianlæg, som man hermed bevarer mindet om midt i den by for hvilken virksomhedens beskæftigelsesmuligheder og produktion engang var af stor betydning. Nu har den fået nyt liv og ny betydning.

Hollands uldcentrum

Tilburg var fra begyndelsen af 1800 årene indtil 1960erne Hollands uldcentrum med 68 textilfabrikker, textilfagskole m.m. I dag er der to fabrikker tilbage, og skolen er lukket. De mange virksomhedslukninger og behovet for at kunne anlægge et syn på de historiske fabriksanlægs bevaringsværdighed resulterede i 1979 i en rapport om uldindustriens bygninger i Tilburg udarbejdet af den lokale bevaringsforening. Efter at have gennemgået 52 fabrikker kom de til den konklusion, at C. Mommers & Co i Goirkestraat nr. 96 var bedst egnet til bevaring og restaurering, og det er disse bygninger som siden 1986 rummer Nederlands Textielmuseum. Goirkestraat er en gammel fabriksgade, som oprindelig karakteriseredes af hjemmeindustri udført med håndkraft. Da dampmaskinen gjorde det muligt for industrien at lokalisere sig uafhængigt af vandkraften blev den hjemsted for mange små og store fabrikker.

Restaureringen

Det bevarede bygningskompleks består af en bygning fra 1875 i een etage med shedtag af træ, en bygningskonstruktion, som gav godt lys og sikkert underlag for de mekaniske væve drevet af den ny 30 hestekræfters dampmaskine. Bygningen blev opført i haven bag den gamle fabrik med dens håndrevne maskiner, og omtrent samtidig påbegyndte man en ombygning af denne, så den efterhånden forsvandt og blev til et annex forbundet med shedtagbygningen. Den næste nyskabelse fra 1885 til 1894 var spinderibygningen i 4½ etage, som blev Tilburgs højeste fabriksbygning. Udvidelserne afsluttedes i 1920 med opførelsen af et nyt kedelhus og en ny skorsten. Fabrikkens gamle administrationsbygning stod urørt af forandringerne.

Til grund for restaureringen lå en beslutning om, at anlægget ikke skulle restaureres med tanke på en bestemt epoke, men at man ville vise dets arkitektoniske udvikling. At tilføje nye elementer til brug for nye aktiviteter skulle være tilladt, men de skulle kunne identificeres og ikke være i historisk stil. Alle spor efter den tidligere textilproduktion såvel ude som inde skulle bevares, også selvom man ikke nu kendte deres funktion. Endelig skulle bygningerne anses for det største museumsobjekt med særlig vægt på shedtagbygningen og den høje spinderibygning, og al udstillingsvirksomhed i dem skulle arrangeres således, at de oprindelige arkitektoniske rum stadig kunne opleves.

Museet

En studierejse til Nederlands Textielmuseum i september 1989 overbeviser om, at det til fulde er lykkedes at bevare og omskabe det gamle fabrikskompleks til et nutidigt textilmuseum for Holland. Ind-

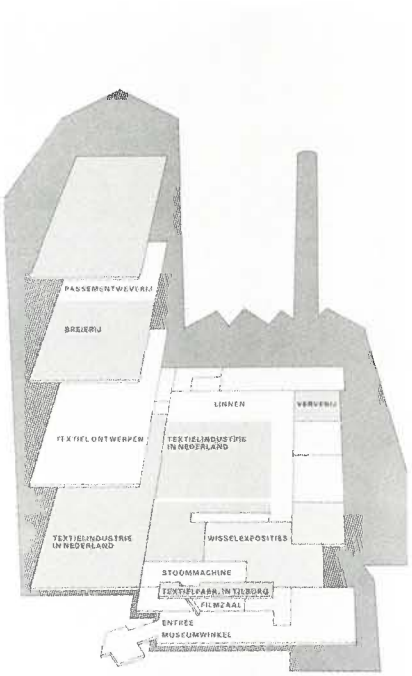

gangspartiet er nyt og forbinder den gamle administrationsbygning, som i dag bruges af museets forvaltning, med de øvrige bygninger. Før man går ind i de egentlige museumsudstillinger, er der fra forhallen adgang til en filmsal, en balkon med udstilling om textilfabrikker i Tilburg, en velforsynet museumsbutik, en museumscafé og et bibliotek og arkiv med textil som speciale. Fortsætter man ind i shedtagbygningen, er der først et stort særudstillingsareal med afskærmede vinduer og kontrollerede lysforhold, hvor der i september vistes en prægtig og dybtgående udstilling om stoftryk i Holland. Museet afholder årligt 4 store, økonomisk krævende særudstillinger om væsentlige emner inden for textilteknik, textildesign og textilkunst. Endvidere afholdes 6 små, såkaldte budgetudstillinger, til hvilke der er afsat beskedne midler. De implicerede hjælper selv med ophængning, der fremstilles ikke katalog eller plakat, der holdes ingen reception. Endelig gennemfører man i en fast opstilling en række signalementsudstillinger efter behov. I den øvrige shedtagbygning og i den tilstødende 4½ etagers tidligere spinderibygning er der i gulvniveau faste tematiske udstillinger om textilindustrien i Holland, omfattende hørbehandling og produktion, herunder damaskvævning, uldbehandling og produktion, herunder fremstilling af klæde og tweed. På en stor haut-lisse væv anskueliggøres gobelinvævning, og særlige afdelinger viser trikotagefremstilling og farvning. Alle udstillede væve og maskiner er i drift og betjenes ved publikumsbesøg, ligesom der holdes gang i mindre produktioner til museumsbutikken og til særlige formål. En stor dampmaskine med tilknyttet remtræk viser kraft og kraftoverførelse, og overalt i udstillingerne fortælles på video om relevante emner inden for textilteknik og industriundersøgelser. Tager man elevatoren op til »spinderibygningens« øvrige etager, er der possementfremstilling og tilskæring, samt to etager med textil kunst og design som også rummer arbejdende værksteder for nutidige textilkunstnere og designstuderende. Museet lægger også rum til folk, der arbejder med textil indenfor fritidslovgivningen. Det finder sted i den bageste del af shedtagbygningen, hvor der er arbejds- og foredragsrum.

Formidling og samarbejde

Nederlands Textielmuseum får størstedelen af sine driftsmidler fra stat, amt og kommune. Textilindustrien involverer sig fra gang til gang i de respektive særudstillinger. Personalechefen fra den store butikskæde Peek & Cloppenburg har bedt om, at deres personale må komme på kursus i materialekundskab på

Hovedindgangen til Nederlands Textielmuseum med den 4½ etager høje spinderibygning i baggrunden.
Foto: Camilla Ludvigsen.

På kardemaskinen forberedes ulden til spinding.
Foto: Camilla Ludvigsen.

TILBURGSE WOL-INDUSTRIE

museet, og samarbejdet har nu udmøntet sig i, at museet skal udarbejde hefter og film til undervisning af personalet, alt betalt af firmaet. Et samarbejde med kunstakademiet resulterer i, at eleverne som en del af deres eksamen holder søndagsforedrag på højt niveau om textile emner. Omkring 100 mennesker møder op fra alle omkringliggende byer og mødes bagefter i museumscaféen, og eleverne betragter det som en ære at deltage i arrangementet. Et særligt børnehjørne i tilknytning til undervisningsrummene holder åbent hver dag i tre timer og passes af studenter i praktik, som beskæftiger børnene med emner, der giver dem forståelse for textil virksomhed.
Museet har 62 ansatte, mange af dem på deltid og ca. ⅔ i beskyttede stillinger. I alt råder man over 30 dagsværk à 42 timer. Der er 4 inspektører, 2 bibliotekarer og 1 public relation medarbejder. Fra fagskoler og skoler for industriel formgivning modtager man hver tredie måned elever, som arbejder med på de forskellige afdelinger, og maskiner og væve passes af 3 fastansatte og en del pensionister samt unge i beskæftigelsesarbejde. Ved mit besøg på museet blev jeg godt hjulpet af danske Jette Clover, som står for skoletjeneste og public relation. Det er i høj grad hende, jeg takker for grundlaget for den ovenstående redegørelse, som jeg håber vil give en og anden med interesse inden for textilvirksomhed eller bevaring af industriarkitektur lyst til at aflægge besøg i Tilburg. □

Statens Museumsnævns sekretariat flytter

Omkring 1. februar 1990 flytter Statens Museumsnævns sekretariat - efter at have haft husly i Kulturministeriet siden slutningen af 70erne - til nye lokaler. Den nye adresse bliver Nyhavn 31 E, 5. sal - uden elevator - 1051 København K.

Det nye telefonnummer er 33 14 01 21. Samtidig har sekretariatet anskaffet telefax (nummer 33 14 68 75). De øvrige etager i Nyhavn 31 E bebos af Statens Bibliotekstjeneste (tidligere Rigsbibliotekarembedet og Bibliotekstilsynet).

Museologisk Bibliotek

Statens Museumsnævn har pr. 1.1.1990 overdraget Museologisk Bibliotek til Museumshøjskolen. Nationalmuseet har stillet lokaler til rådighed i Brede. Biblioteket åbner igen efter flytningen d. 2.2.1990. Der vil være åbent for telefonforespørgsler, besøg og udlån *tirsdag og fredag kl. 10 - 12 og kl. 13 - 15.*
Mandag, onsdag og torsdag vil der være adgang i samme tidsrum ved henvendelse til Nationalmuseets Fællesbibliotek. De to biblioteker ligger dør om dør.

Personale:
Bibliotekar Jytte Johansen

Adresse: Museologisk Bibliotek, c/o Nationalmuseet, Brede, Bygning 1, 2800 Lyngby
tlf.: 42 85 34 75, lok. 406.

Museologisk Bibliotek er landets museumsfaglige bibliotek. Der er adgang for alle. Biblioteket dækker de discipliner/interesseområder, som er fælles for alle museumskategorier. Som nogle af hovedemnerne kan nævnes: museumshistorie, udstillingsprincipper, formidling, publikumsundersøgelser, registrering og vedligeholdelse af samlingerne, internationalt samarbejde, nye museumsbegreber (f.eks. økomuseer), andre landes museumsoversigter m.m. Desuden findes en samling af de danske museers udgivelser: vejledninger, kataloger, årsberetninger m.v.

Et nyt informationssystem om bygningsbevaring

Af Peter Dragsbo, Esbjerg Museum

Fra 1989 er Planstyrelsen begyndt at tilbyde et løsbladssystem: »Information om bygningsbevaring«. Systemet er tiltænkt arkitekter, håndværkere, husejere, museer og andre interesserede, og er udformet som et A4-ringbind, i stil med de talrige ringbind om byggeteknik og -materialer, som firmaerne giver til byggefolket. Men dette sæt er nu i et finere design, med farvefotos og nydelige tegninger.

Indtil nu er der kommet 19 informationsblade om bl.a. følgende emner: Statens Bygningsfredningsfond, myndigheder og økonomi, forberedelse af projektmateriale, økonomisk styring ved istandsættelser, butiksfacader og -skiltning, kviste og tagvinduer, tage med vingetegl, stråtage – vedligehold, brandsikring m.v., udskiftning og reparation af vinduer, døre og porte, mørtel, vægfarver, råd- og svamp og tyverisikring af butikker.

Det vil dog vare nogen tid, inden materialet er mere dækkende end de i 1976 og 1980 udgivne vejledninger om »Landhuset« og »Byhuset«. (Gyldendal). Kun med hensyn til bladene om fredningsmyndighederne er der tale om egentlig ny information. Ellers har materialet, ligesom de to nævnte værker, den slagside, at det stort set kun omtaler bygninger i helt traditionel byggeskik fra før 1850/70. Den stadig større mængde husejere og håndværkere, der står med problemerne med f.eks. cementstuk, zinkspir, skifertage, betonbæringer, funkisvinduer, flade tage fra 50'erne osv., er stadig stort set ladt i stikken. For nylig skulle jeg f.eks. hjælpe en bekendt med at finde en erstatning for en række elegante jernvinduer fra 1933. Umuligt. Indtil han en dag selv ved et tilfælde stødte på fabrikken »Pedershåb« i Brønderslev, som laver termo-aluminiumsvinduer i rimeligt spinkle dimensioner.

Informationssystemet er udformet af Peter Bysted Design A/S, og blandt forfatterne kan nævnes arkitekt Erik Einar Holm og Niels Holger Larsen, Bornholms Museum. Som abonnent modtager man to gange om året 10 løsblade inden for 25 emner. Det koster 250 kr. pr. år (mappe + de 19 allerede udgivne blade: 350 kr.) og fås hos: Planstyrelsen, Miljøministeriet, Haraldsgade 53, 2100 København Ø, tlf. 39 27 11 00.

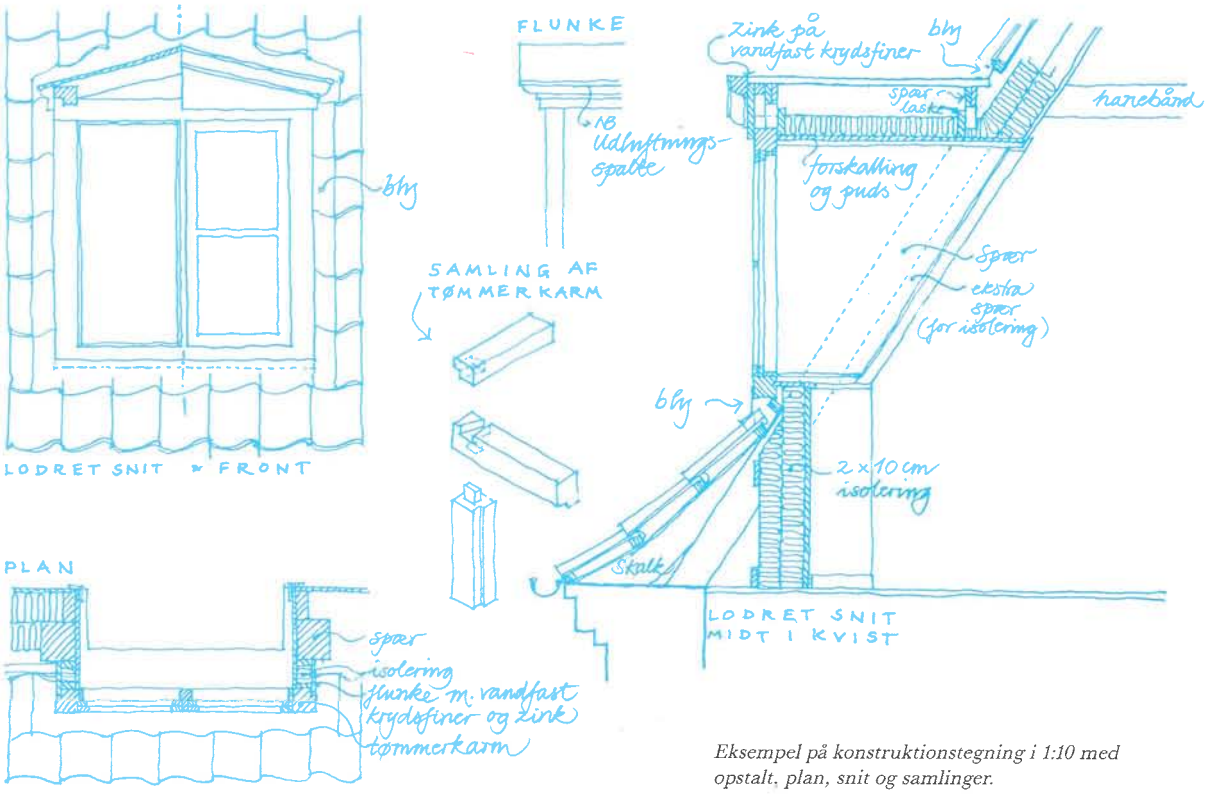

Eksempel på konstruktionstegning i 1:10 med opstalt, plan, snit og samlinger.

Forskellige udstillinger i februar-marts 1990

Statens Museum for Kunst, København: Mellem Guder og Helte, historiemaleriet i Rom, Paris og København. 17.2 til 29.4.

Kobberstiksamlingen, Statens Museum for Kunst, København:
Ursula Reuter Christiansen. 10.2. til 6.5.
Helge Bertram. 10.2. til 6.5.

Aarhus Kunstmuseum: Erik Stæhr-Nielsen, retrospektiv udstilling i samarbejde med Sophienholm og Sønderjyllands Kunstmuseum i anledning af 100 året for kunstnerens fødsel. 3.2. til 25.3.
Mogens Andersen, Figurbilleder 1935-45.

Kunstmuseet Trapholt, Kolding: »Keramisk duet på Trapholt« med arbejder af keramikerægteparret Heidi Guthmann Birck og Aage Birck. 18.1. til 18.3.

Geologisk Museum, København: »Danekræ«, udstilling i anledning af de nye bestemmelser i museumsloven. Til marts 1990.

Frederikshavn Kunstmuseum: Billedhuggeren Sven Bovin, 75 år - retrospektiv udstilling og udstilling af gave til museets exlibrissamling - et udvalg af exlibris og lejlighedsgrafik fra Tyskland fra perioden 1900-1940. 15.1. til 4.3.

Esbjerg Museum: Den Lille Maler - mellem kunst og håndværk. Udstillingen om Jørgen Hansen (1862-1937) kan ses fra 10. februar med værker fra museets samlinger og privateje.

Alle tiders regnskov Penan - et regnskovsfolk på Borneo

En udstilling på Moesgård 3. februar til 13. maj, arrangeret af regnskovsgruppen Nepenthes og Moesgård Museum.
Udstillingen fortæller om den tropiske regnskov og dens anvendelsesmuligheder og viser hvordan penanerne - et stammefolk på Borneo - lever i regnskoven. Den vestlige verdens udnyttelse af regnskoven på godt og ondt vises med de produkter, som hentes fra regnskoven. Når man fælder regnskoven, får det katastrofale følger. Halvdelen af jordens planter og dyr lever i regnskoven. Blandt dem er arter, som aldrig er registreret. De vil forsvinde, før vi når at opdage dem. Hvis fældningen fortsætter i samme omfang, er der intet af den oprindelige regnskov tilbage om 80 år. Hvert minut forsvinder 30 hektar dvs. 2-3 gange Danmarks areal pr. år.
Udstillingen er delt op i 4 dele: Første del viser selve regnskoven, en forunderlig verden af dufte, lyde, planter, dyr, fugle og insekter. Anden del er et besøg hos penanstammen - et regnskovsfolk hvis kultur helt er tilpasset regnskovens muligheder. I tredie del ser man på de konsekvenser det får, når man fælder regnskoven og i udstillingens fjerde del vises, hvilke muligheder der er for at bruge regnskoven uden at den samtidig misbruges.

Udstillinger

Verden vil bedrages - og den bliver det!

En udstilling fyldt med surrogater, attrapper, erstatninger, substitutter, efterligninger, bedrag og illusioner.
Med en humoristisk tilnærmelse og med et historisk og nutidigt materiale, er det hensigten at fortælle om det ægte kontra det uægte, som vi i det daglige omgiver os med - bevidst eller ubevidst. 9. februar til 11. marts på Viborg Stiftsmuseum.

Udstillinger til leje eller lån

»Blik for genbrug« - legetøj fra Botswana

I perioden 1985-86 og 1989 er indsamlet en enestående samling hjemmelavet legetøj: biler og motorcykler af ståltråd, flyvemaskiner og biler af dåseblik og træ, dukker af skind, klude eller træ. Cykler og cykelmænd af ståltråd og andet legetøj af samme materiale. En del har været vist tidligere på udstillingen »Botswana - et folk uden kultur er et folk uden sjæl«, hvor legetøjet virkede som en magnet på både børn og voksne.
Udstillingen består desuden af podier, plancher, fotostater, tekster og diasserie. Kan tilpasses rum på 50-60 kvadratmeter. Fra marts/april 1990.
Henvendelse: Maria Rytter eller Flemming Holm, Thorsgade 63 C, 5000 Odense C. tlf. 66 17 98 29.

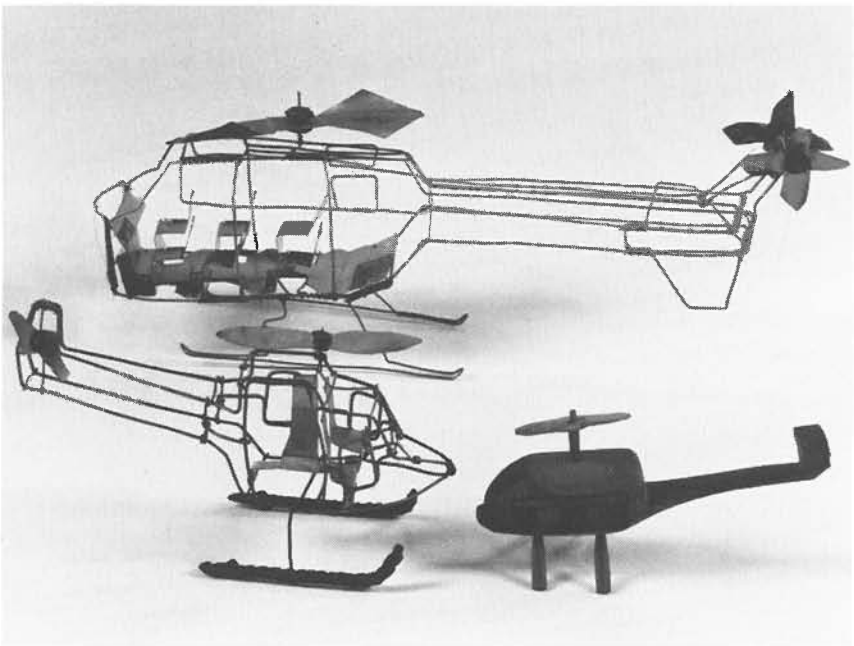

»Danske Museer« er et blad der henvender sig til enhver der interesserer sig for den danske museumsverden. Bladet vil fortælle om de kunsthistoriske, de kulturhistoriske og de naturhistoriske museer med udsyn til den udenlandske museumsverden.

INDHOLD

Skal vi bytte? ... 2
Ole Strandgaard
Mennesket og naturen ... 3
Søren H. Andersen
Hvad skal det koste? ... 6
Lars M. Banke
Arkæologi på vågeblus ... 10
Steen W. Andersen
Naturskræk ... 12
Karen Kjær
Besøg fra Afrika ... 14
Maria Rytter
Postkasse efterlyses ... 16
Janne Laursen
Nederlands Textilmuseum i Tilburg ... 17
Ulla Thyrring
Et nyt informationssystem om bygningsbevaring ... 21
Peter Dragsbo
Udstillinger ... 22

Forsidefoto: Tre bæltespænder af forgyldt sølv. Ejsbøl-våbenoffer-fundet fra 4.-5. årh e.Kr. Haderslev Museum.
Foto: Brian Kristensen.
Spænderne er blandt de fornemste af de ca 2500 oldsager, der blev udgravet i Ejsbøl Mose fra 1955-64. Fundet kan nu igen ses i den permanente udstilling på Haderslev Museum i gennemgribende fornyet skikkelse. Udgravningens resultater forklares og fortolkes i dias, modeller, illustrationer og tekst, og desuden er der blevet plads til mere end 1100 af de originale genstande - langt flere end der tidligere var udstillet.

DANSKE MUSEER
Udgivet af Museumstjenesten. Udkommer ca. 6 gange om året.
»Danske Museer« erstatter det tidligere tidsskrift »Museumsmagasinet«.
Redaktion af dette nummer: Michael Lauenborg og Tove Borre.
Redaktionskomite: Claus Olsen, Statens Museumsnævn, Hans Jeppesen, Dansk Kulturhistorisk Museumsforening, Jesper Knudsen, Foreningen af Danske Kunstmuseer, Søren Lausted, Foreningen af Danske Naturvidenskabelige Museer.
Redaktionens adresse: Tove Borre, Ørslev Kloster, Hejlskovvej, 7840 Højslev, tlf. 97 53 85 65. Michael Lauenborg, Esbjerg Museum, Nørregade 25, 6700 Esbjerg, tlf. 75 12 78 11.
Abonnement årligt: 100 kr. Ekspedition: Museumstjenesten, Sjørupvej 1, Lysgård, 8800 Viborg. Tlf. 86 66 76 66.
Lay-out: Else Kierstein, Esbjerg Museum.
ISSN 0904-0579
Sats og tryk: Arnold Thomsen A/S, Esbjerg
Eftertryk er kun tilladt i uddrag og med tydelig kildeangivelse.
Frist for aflevering af stof til næste nummer, der udkommer i april 1990, er den 19. marts.